

Marko Morović
[povijest]

Sir Ernst Hans Joseph Gombrich (1909.-2009.)

*„There really is no such thing
as Art. There are only artists.“*
— The Story of Art, 1950.)

*„He made looking at art
an adventure.“*
— Antony Gormley, kipar

Rijetke su ličnosti koje su vlastitim radom i dostignućima obilježile, ali isto tako i istinski utjecale, na razdoblje u kojem su živjele i djelovale, a još su rjeđe one koje također i svojom iznimno bogatom ostavštinom još uvijek daju neizmjeran doprinos aktivnim znanstvenicima, a poglavito budućim naraštajima mladih znanstvenika i intelektualaca te samoj znanosti. Povjesničar umjetnosti koji se u svojim djelima u ulozu autora predstavljao kao E.H. Gombrich,¹ od pedesete je godine prošloga stoljeća zakoračio u taj uski krug iznimnih ljudi, a i dan danas njegova se prisutnost vrlo snažno osjeća.

Rođen 30. ožujka 1909. godine u profinjenoj, glazbeno nadarenoj² bečkoj obitelji, već zarana stupio je u kontakt s obiteljskim prijateljima poput kompozitora Gustava Mahlera i Arnolda Schönberga te violinista Adolfa Buscha, ali i Sigmunda Freuda.³ Njegova ga je majka, Leonie Gombrich,⁴ kao školovana glazbenica uvela i u svijet glazbe što je umnogome djelovalo na razvoj njegovog mišljenja i rada, dok izgleda kako njegov otac

dr. Karl B. Gombrich, barem u znanstvenom pogledu, nije ostavio većeg utjecaja na mladog Ernsta. Neposredno nakon I. svjetskog rata, za vrijeme nestašice i gladi u Austriji, sa sestrom je godinu dana proveo u Švedskoj, gdje je naučio jezik domaćina. Vrativši se u Beč, kvalitetno obrazovanje stekao je u konzervativnoj Terezijanskoj školi, u kojoj je velik naglasak pridavan klasičnoj izobrazbi. Daljnji je put nastavio na Bečkom Sveučilištu, studirajući povijest umjetnosti i arheologiju od 1928. do 1935. godine.⁵ Također valja napomenuti kako je pohađao dodatne satove filozofije i psihologije, te kako su filozofi Bečkog kruga mnogo utjecali na njega, kao i na mnoge druge buduće znanstvenike, među kojima i njegovog bliskog prijatelja filozofa Karla Poppera.⁶ Bečka je škola povijesti umjetnosti također uvelike utjecala na kasnije znanstveno djelovanje Ernsta Gombricha. Njegov osnivač, Franz Wickhoff, u svojem je radu uz umjetnost uključio i arheologiju i filozofiju, smatrajući kako svakom razdoblju u razvoju umjetnosti valja pridati jednaku važnost i pažnju pri proučavanju.⁷ Alois Riegl, povjesničar umjetnosti od kojega su teoretičari umjetnosti posudili izraz „umjetničko htijenje“,⁸ zagovarao je vlastitu tezu kako promjene oblika izazivaju poticaji unutar njih samih, a ne vanjske sile u društvu, što je bilo u suprotnosti s estetskim materijalizmom Gotfrieda Sempera. Povijest umjetnosti s poviješću duha pokušao je spojiti Max Dvořák,⁹ na taj način povezujući likovnu umjetnost s intelektualnim strujanjima. Preko tog je povjesničara umjetnosti Bečka škola od herbartijanskog formalizma krenula k hegelovskom enciklopedizmu,¹⁰ što je imalo veliki utjecaj na Gombrichove misli i stavove koje je razvio tijekom karijere.

Gombrich se ubrzo nakon što se oženio Ilsa Heller, inače majčinom učenicom, kao djelatnik instituta Warburg s cijelom institucijom te bogatim knjižničnim fondom 1936. godine preselio u London.¹¹ Nakon „Anschlusa“ Austrije, mnogi su članovi Gombrichove obitelji zbog židovskog podrijetla nastradali u nacističkim progonima. Naime, njegova je obitelj na početku 20. stoljeća prešla na protestantizam, ali on se deklarirao kao austrijski Židov, a ne samo Austrijanac.¹² Razdoblje II. svjetskog rata proveo je u Engleskoj radeći za BBC, prevodeći radijske poruke emitirane s područja nacističke Njemačke u potrazi za skrivenim porukama unutar svakodnevnih propagande. Kao zanimljivost treba spomenuti kako je Gombrich, čuvši na radiju Brucknerovu simfoniju, Sir Winstonu Churchillu javio za Hitlerovu smrt; jednostavno je znao koja obavijest slijedi nakon skladbe.¹³ Po završetku rata vratio se na sveučilište Warburg gdje je od 1956. do 1959. godine predavao povijest umjetnosti, kada je proglašen voditeljem instituta. No, to ga nije spriječilo da predaje i na Sveučilištu u Londonu sve do umirovljenja 1976. godine. U međuvremenu je 1947. dobio britansko državljanstvo.¹⁴ Predavao je i na mnogim drugim uglednim sveučilištima, a isto je tako i dobitnik mnogih cijenjenih internacionalnih nagrada.¹⁵ Umro je u Londonu 3. studenog 2001., u 92. godini života.

Ipak, izniman akademski doseg ovog povjesničara umjetnosti najbolje je vidljiv kroz njegov stvaralački opus. Na glasu kao odličan, karizmatičan predavač, sa sjajnim smislom za humor¹⁶ te kvalitetnim vizualnim prezentacijama koje su pratile njegova predavanja,¹⁷ Ernst Gombrich ostavio je veliki utisak na brojne generacije koje su imale tu čast i privilegiju sudjelovanja na njegovim brojnim

izlaganjima. No, mnogobrojnim je generacijama također ostavio i svoja vrhunska autorska djela, trajnu baštinu dostupnu svima, koja će se sigurno pamtili još dugo vremena.¹⁸ Svoju je prvu knjigu izdao 1936. godine, „Weltgeschichte von der Urzeit bis zur Gegenwart“, poznatiju pod nazivom proširenog izdanja iz 1985. godine; „Eine kurze Weltgeschichte für junge Leser: Von der Urzeit bis zur Gegenwart.“¹⁹ Kako se može vidjeti, prvenstveno je bila namijenjena djeci. Pisana jednostavnim, ali zanimljivim stilom, bez prevelike upotrebe faktografskih podataka kako bi djeci bila što zanimljivija i prihvatljivija, obuhvatila je razdoblje od kamenog doba do vremena iza I. svjetskog rata.²⁰ Tome su trebali pripomoći i brojni živopisni opisi povijesnih ličnosti i događaja. Također namijenjena djeci i mlađim uzrastima, 1950. godine izašla je njegova nova knjiga „The Story of Art.“²¹ Uspjeh se jednostavno može ogledati u brojevima: knjiga je do danas prodana u više milijuna primjeraka, a prevedena je na više od dvadeset svjetskih jezika.²² Gombrich se u njoj dotakao doslovno svega što ga je zanimalo, započevši djelo poznatom izjavom: „There really is no such thing as Art. There are only artists.“²³ Pokazavši veliki utjecaj na njegov daljnji izdavački rad, a poglavito na usmjerenje, deset godina nakon „The Story of Art“ izašla je knjiga „Art and Illusion“, najutjecajnije djelo takve specifične tematike modernog doba koje je duboko djelovalo na percepciju i shvaćanje te uvelike promijenilo način gledanja na umjetnička djela i umjetnost. Ukratko rečeno, Gombrich se primarno usredotočio na istraživanje povezanosti između percepcije i umjetnosti,²⁴ uključivši u rad tada najnovija istraživanja s područja psihologije. Smatrao je kako umjetnik ne može kopirati ono što vidi jer ne ispituje prirodu fizičkog svijeta nego prirodu ljudske reakcije na njega.²⁵ Sljedeće značajno djelo, „Meditations on a Hobby Horse, and Other Essays on the Theory of Art“, izašlo je 1963.,²⁶ zapravo je skup eseja u kojima se govorio o odnosu života i umjetnosti, te kako je iznimno važno poznavati psihologiju pojedinog stvaralačkog razdoblja kako bi se ono što bolje razumjelo.²⁷ Tri godine nakon toga izdao je „Norm and Form“, djelo u kojem je pažnju posvetio problematici određenih aspekata talijanske renesanse. Važno je spomenuti kako ono, za razliku od prethodnih velikih izdanja, nije bilo namijenjeno i široj publici.²⁸ „Symbolic Images: Studies in the Art of the Renaissance“ javnosti je predstavljeno 1972. godine, kao djelo u kojem je raspravljao o simbolizmu, posebice njegovoj pogrešnoj interpretaciji.²⁹ „The Sense of Order“ iz 1979. bila je pak studija o dekorativnoj umjetnosti. Posljednje djelo, „The Preference for the Primitive“, izdano je godinu dana nakon što je preminuo.

Tijekom bogate znanstvene karijere, na teorijskom se planu Gombrich nije slagao s nekim tezama proizašlim iz Bečke škole povijesti umjetnosti, posebno s Rieglovim formalizmom, ali sličnost s tim povjesničarima umjetnosti jest što je i on sam, poput njih, istraživanja s područja umjetnosti povezivao s drugim granama humanističkih znanosti. Poznata pak debata na relaciji Gombrich-Gibson proizašla je iz drugačijeg pogleda povjesničara umjetnosti i psihologa na vizualnu percepciju. Gombrich je tvrdio kako je vizualna percepcija oslabljena zabludama i iluzijom, dok se James J. Gibson s time nije slagao te je kao psiholog pokušao dati vlastito viđenje i objašnjenje; kontrirajući Gombrichu njegovu je teoriju smatrao zastarjelom, dok je Gombrich u Gibsonu vidio žrtvu moderne industrijalizirane civilizacije.³⁰ Debata između dvojice prijatelja uključivanjem drugih poznatih

znanstvenika poprimila je puno šire razmjere, što ukazuje na visok nivo rasprave ispunjen brojnim argumentima, a također i njezinu veliku važnost. Također, zanimljivo je spomenuti kako je Gombrich ocem povijesti umjetnosti smatrao samog Hegela, što je bilo u suprotnosti s dotadašnjim shvaćanjima po kojima je ta uloga dodijeljena Johannu Joachimumu Winckelmannu.³¹ No, smatrao se pripadnikom posthegelovske historiografije jer se jednostavno nije mogao složiti s nekim od njegovih metoda i koncepata, radeći na vlastitim, argumentiranim rješenjima i modelima. Hegelovu teoriju kako je sveopći razvoj kulture odraz faza razvoja kroz koje povijest ljudskog roda prolazi kroz evoluciju od nižih prema višim oblicima smatrao je pokretnom silom povijesti umjetnosti u potrazi za cjelokupnim obrascem stilističkog razvoja, dok je istovremeno vjerovao kako njezina primjena u praksi povjesničare vodi brzopletim i previše pojednostavljenim objašnjenjima u koja nije uključena složenost umjetničkih i kulturnih činjenica.³² Zadaću povjesničara umjetnosti nije vidio u tumačenju umjetničke pojave (*phenomenon*) koju proučava, nego u njezinoj interpretaciji.³³

Bogat opus ovog povjesničara umjetnosti zaista govori o njegovoj veličini. No, osim same povijesti umjetnosti Gombrich se znao pozabaviti i nekim drugim područjima. Tako smo mogli vidjeti i kako nije zazirao od filozofije, a posebno ne od psihologije s kojom je, moglo bi se reći, zaista ostvario dobru suradnju. Izniman čovjek, profesor i znanstvenik, Ernst Gombrich svojim je radom zadužio buduće generacije, a zahvaljujući nepokolebljivosti i upornosti u novoj sredini, kao i velikom daru, ostvario je ono čemu danas svjedočimo i čemu se divimo i istinski poštujemo. Svojim je predavanjima, ali i jednostavnim te istovremeno dubokim stilom pisanja povijest umjetnosti približio mnogima; znanstvenicima, studentima, laicima, a njegova su djela inspirirala i neke od velikih umjetnika današnjice da se bave onime čemu je E.H. Gombrich posvetio cijeli svoj život. Doprinos ovoga velikog čovjeka zbilja je nemjerljiv i društvo u cjelini mora biti ponosno na postignuća kojima je promijenio pogled na umjetnost, prirodu i svijet.

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE

Umjetnost i iluzija: psihologija slikovnog predstavljanja. Prevela Jelena Stakić. Nolit, 1984.

Meditations on a Hobby Horse, and Other Essays on the Theory of Art. Phaidon Press Ltd., 1985.

Symbolic Images: Studies in the Art of the Renaissance. Phaidon Press, 1994.

The Sense of Order: A Study in the Psychology of Decorative Art. Phaidon Press, 1994.

Povijest umjetnosti. Prevela Jasenka Šafran. Zagreb: Golden marketing, 1999.

A Little History of the World. Yale University Press, 2005.

KORIŠTENA LITERATURA

A love of art – and a good espresso: Brilliant and unpretentious, Gombrich was the artist's historian. Christopher Frayling salutes an old friend. The Observer, 11. 11. 2001.
www.guardian.co.uk/education/2001/nov/11/arts.highereducation (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

Colquhoun, Alan. „Gombrich and Cultural History.“ *On the Methodology of Architectural History, Architectural Design* 51 (1981) 6/7: 35-39.

Encyclopædia Britannica online:
www.britannica.com/ebchecked/topic/760866/Sir-Ernst-Hans-Josef-Gombrich (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

Encyclopædia Britannica online:
www.britannica.com/ebchecked/topic/470154/Sir-Karl-Popper (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

Gombrich, Ernst. „Hegel and Art History.“ *On the Methodology of Architectural History, Architectural Design* 51 (1981) 6/7: 3-9.

Johnston, William M. *Austrijski duh: intelektualna i društvena povijest 1848.-1938.* Preveo Janko Paravić. Zagreb: Globus, 1993.

Kimmelman, Michael. *E.H. Gombrich, Author and Theorist Who Redefined Art History, Is Dead at 92.* The New York Times, 7. 11. 2001.

www.nytimes.com/2001/11/07/obituaries/07gomb.html (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

McDonald, Alyssa. *A little history for little people.* The Observer, 26. 10. 2008.
www.guardian.co.uk/books/2008/oct/26/world-history-gombrich (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

Podro, Michael. *Sir Ernst Gombrich: Art historian whose book Art and Illusion has remained central to the philosophical and critical discussion of visual arts for 40 years.* The Guardian, 5. 11. 2001.

www.guardian.co.uk/news/2001/nov/05/guardianobituaries.books1 (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

Sir Ernst Gombrich (1909-2001).
www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

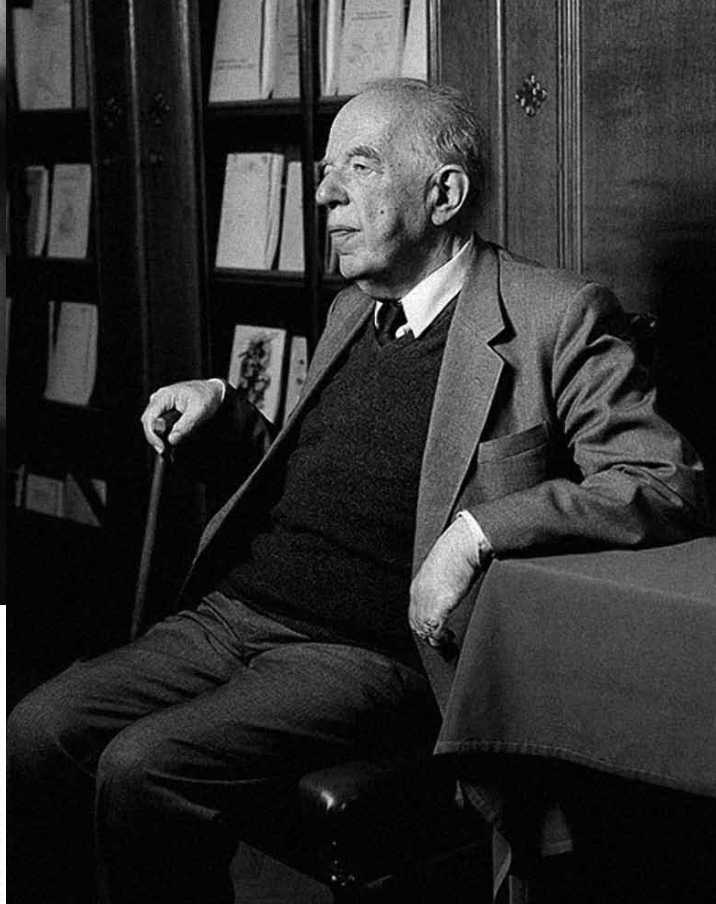
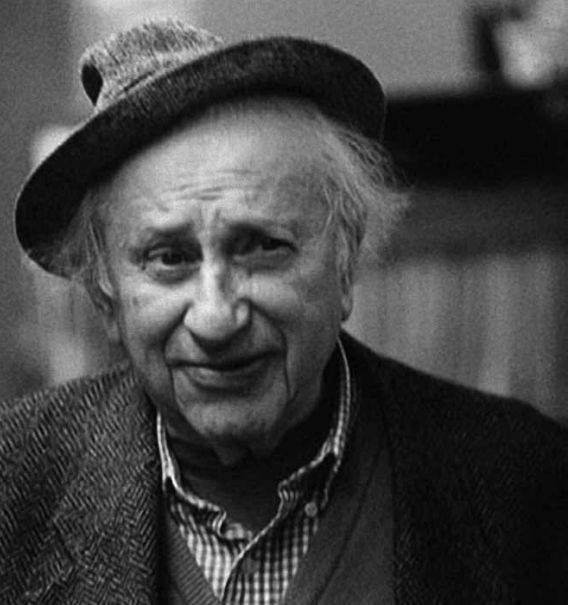
The Gombrich Archive.
www.gombrich.co.uk/bibliography.php (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

The Gombrich Archive.
www.gombrich.co.uk/showobit.php?id=12 (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

www.gombrich.co.uk/showdis.php?id=8 (posljednji pristup stranici 27. 4. 2009.).

BILJEŠKE STR. 328-331

- 1] Sir Christopher Frayling, tada kao rektor Royal College of Art, ubrzo je nakon smrti Ernsta Gombricha napisao kratak osvrt o njemu kao znanstveniku, ali i prijatelju. Objavljen je 11. studenog 2001. godine, a cjelokupni se tekst može pronaći na: www.guardian.co.uk/education/2001/nov/11/arts.highereducation (27.4.2009.).
- 2] Ernst Gombrich svirao je čelo, dok je njegova sestra kao violinstica kasnije stupila na čelo Palestinskog filharmonijskog orkestra. www.guardian.co.uk/news/2001/nov/05/guardianobituaries.books1 (27.4.2009.).
- 3] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 4] Rodena Hock. www.nytimes.com/2001/11/07/obituaries/07gomb.html (27.4.2009.).
- 5] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 6] Sir Karl Raimund Popper, britanski filozof austrijskog podrijetla. Bavio se prirodnim i društvenim znanostima, opredijelivši se za antideterminističku metafiziku. www.britannica.com/ebchecked/topic/470154/Sir-Karl-Popper (27.4.2009.).
- 7] William M. Johnston, *Austrijski duh: intelektualna i društvena povijest 1848.-1938.*, preveo Janko Paravić, (Zagreb: Globus, 1993), 160. (dalje: Johnston, *Austrijski duh*).
- 8] Johnston, *Austrijski duh*, 161.
- 9] Idem, 162.
- 10] Idem, 164.
- 11] www.britannica.com/ebchecked/topic/760866/Sir-Ernst-Hans-Josef-Gombrich (27.4.2009.).
- 12] www.guardian.co.uk/news/2001/nov/05/guardianobituaries.books1 (27.4.2009.).
- 13] www.nytimes.com/2001/11/07/obituaries/07gomb.html?pagewanted=1 (27.4.2009.).
- 14] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 15] Detaljniji uvid može se dobiti na web stranicama iz popisa bibliografije.
- 16] www.guardian.co.uk/education/2001/nov/11/arts.highereducation (27.4.2009.).
- 17] www.guardian.co.uk/news/2001/nov/05/guardianobituaries.books1 (27.4.2009.).
- 18] Ernst Gombrich zaista je bio plodan znanstvenik. Detaljniji popis bibliografije te daljnje smjernice mogu se pronaći na www.gombrich.co.uk/bibliography.php (27.4.2009.).
- 19] Prevedena na nekoliko svjetskih jezika, tek 2005. izašla je i na engleskom jeziku pod imenom „A little History of the World.“ www.gombrich.co.uk/bibliography.php (27.4.2009.).
- 20] www.guardian.co.uk/books/2008/oct/26/world-history-gombrich (27.4.2009.).
- 21] Gombrich, Ernst H. *Povijest umjetnosti*, prevela: Jasenka Šafran, (Zagreb: Golden marketing, 1999.). (Hrvatsko izdanje prevedeno prema 16. izdanju iz 1995. godine. Stručna redakcija i pogovor prof. dr. sc. Zvonko Maković).
- 22] www.nytimes.com/2001/11/07/obituaries/07gomb.html?pagewanted=1 (27.4.2009.).
- 23] www.guardian.co.uk/education/2001/nov/11/arts.highereducation (27.4.2009.).
- 24] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 25] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 26] www.gombrich.co.uk/bibliography.php?start=1959&end=1963 (27.4.2009.).
- 27] www.gombrich.co.uk/showobit.php?id=12 (27.4.2009.).
- 28] www.kirjasto.sci.fi/gombric.htm (27.4.2009.).
- 29] www.gombrich.co.uk/showobit.php?id=12 (27.4.2009.).
- 30] www.gombrich.co.uk/showdis.php?id=8 (8. 6. 2009.).
- 31] Ernst Gombrich, „Hegel and Art History,“ *On the Methodology of Architectural History, Architectural Design* 51 (1981), 3.
- 32] Alan Colquhoun, „Gombrich and Cultural History,“ *On the Methodology of Architectural History, Architectural Design* 51 (1981), 35-36.
- 33] Idem, 39.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 6/7 2009.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VI, broj 6/7, 2009.

Glavna i odgovorna urednica

Nikolina Sarić

Uredništvo

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan

Urednik pripravnika

Stefan Treskanica

Redakcija

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan, Stefan Treskanica

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Jasna Galjer
Tomislav Galović, prof.
dr. sc. Ivo Goldstein
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Petar Korunić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol
dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus
dr. sc. Drago Roksandić

Lektura i korektura

Vedrana Janković
Marko Pojatina
Zoran Priselac

Dizajn i priprema za tisak

Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevod sažetaka na engleski jezik

Tomislav Brandolica
Marko Lovrić
Marija Marčetić

Prijevod sažetaka na njemački jezik

Azra Plićanić-Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić

Prijevod sažetaka na francuski jezik

doc. dr. sc. Zvezdana
Sikirić-Assouline
Zrinka Miladin

Izdavač

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti

Tisak

Kerschhoffset

Naklada

Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja uredništva
i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno
je uz novčanu potporu Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Cijena časopisa iznosi 7,00 kn.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti
(za: Redakcija „Pro tempore”),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
nikolina.sar@gmail.com

